

KULTURNA DEDIŠČINA ZA DRUŽINE

Baron Anton Codelli
(1875-1954)

mestna knjižnica Ljubljana

A black and white portrait of Baron Anton Codelli, a man with a mustache, wearing a military uniform with a high collar and a large, ornate brooch on his left breast. The portrait is the background of the entire cover.

L JUBLJANSKE
v Slovenski knjižnici
ZGODBE

Anton Codelli je bil rojen leta 1875, izvira iz plemiške družine Covel ali Codel, ki izhaja iz Francije. Oče je služboval v avstrijski vojni mornarici, mati pa je bila vsestransko razgledana svetovljanka, ki je veliko potovala.

Ladja, na kateri je služil Anton Codelli

S šestnajstimi leti je podedoval družinsko dediščino oziroma graščino Turn, ki se nahaja v delu Ljubljane, ki je bil poimenovan po njem – Kodeljevo. Po maturi je odšel v vojno mornarico, kjer ga je plovba odnesla tudi na Kitajsko in Japonsko. Obvladal je več jezikov, čeprav je največ komuniciral prav v slovenščini. Vpisal je študij prava, ki pa ga ni nikoli dokončal, saj ga je bolj pritegnila tehnika. V letih pred prvo svetovno vojno se je namreč največ posvečal izumljanju in obnovi gradu, ki je bil poškodovan v znamenitem potresu leta 1895. Njegovi prvi izumi so bili s področja strojništva in avtomobilske tehnike, ki je bila v njegovem času še v povojih, treba pa je poudariti, da je sprva deloval kot samouk.

Glede na to, da ga je zanimal avtomobilizem, ni čudno, da je bil prav Codelli tisti, ki je pripeljal prvi avtomobil na področje današnje Slovenije. To se je zgodilo leta 1895, vozilo pa je bilo znamke Benz-Comfortable. Seveda je bilo vozilo tehnično še zelo nedodelano, zato je bil njegov voznik zaradi slabih cest in tehničnih pomanjkljivosti večkrat primoran prekiniti vožnjo.

Codelli vozi svoj prvi avtomobil

Ljubljancani sprva niso bili navdušeni nad novo pridobitvijo, saj so jo poimenovali celo „hudičev voz“. Kljub danes smešno nizki hitrosti (okoli 20 km/h), se je zdel tedanjim meščanom prehiter in prenevaren, zato so se v strahu stiskali ob zidove hiš, če so ga slučajno srečali. Še večji strah so kazali podeželski ljudje, saj je veljalo, da če s konji srečaš mrtorno vozilo, to že skoraj pomeni samomor.

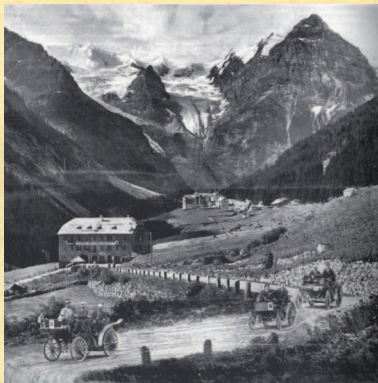
— Barona Codellija avtomobil je predmet mnogim pritožbam iz občinstva. Ljubljancanje sicer niso tako malomestni filistri, kakor se navadno misli, ali vsaka stvar ima svojo mejo, in tako tudi naglost, s katero se podi ta avtomobil po najozžjih ulicah: Nesreča se sicer, kolikor je nam znano, ni pripetila še nobena, strahu pa je ta avtomobil provzročil že dosti. Zatorej bi bilo želeti, da se lastnik tega voza, ozira tudi malo na občinstvo, saj to vendar ni vstvarjeno, da mladi gospodje ž njim šale zbijajo. Ko bi naši izvoščeki le na pol tako naglo kakor baron Codelli podili svoje vozove po mestu, bi sploh prenehala vsa vožnja, ker bi vsi izvoščeki sedeli pod ključem!

*Članek iz časopisa Slovenski narod,
23.5.1899*

Zaradi igralniške žilice je na vožnji do Nice zakockal svoj prvi avtomobil, vendar je že naslednje leto kupil novega. Udeležil se je tudi prvih daljših dirk po srednjeevropskih cestah, tako da smo Slovenci s Codellijem dobili ne le prvega avtomobilista, pač pa tudi prvega dirkača.

Poznejši Codellijev avtomobil znamke daimler

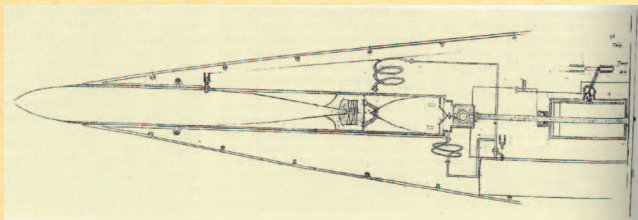
Codelli na eni izmed dirk

Codelli je bil na našem ozemlju med prvimi tudi pri motornih kolesih, saj si je kupil motor čeških izdelovalcev leta 1906. Z njegovo konstrukcijo pa ni bil najbolj zadovoljen, zato je vanj izumiteljsko posegel in se vozil z njim vse do prve svetovne vojne.

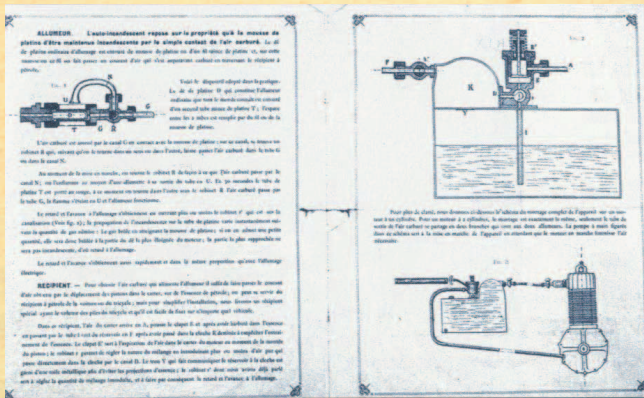

Tehnični izumi Antona Codellija

Codelli je izumil tudi na številnih drugih področjih. Načrtoval je mehanično kosilnico, poganjanje strojev z brezžičnim prenosom energije, visokotlačni kompresor, vžigalni sistem za motorna vozila, prenosni miniaturni hladilnik, vojne izume (zračni torpedo, orjaški oklepnik in naelektreni vodni curek) ter orjaški zrakoplov za 20.000 potnikov, letel pa naj bi s hitrostjo 160 km/h.

Zračni torpedo

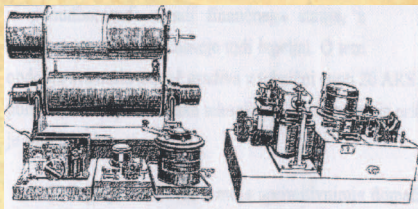
Vžigalni sistem za motorna vozila

Leta 1906 je Codelli skonstruiral motorno ladjo, za katero so posamezne sklope izdelali ljubljanski obrtniki, sestavili pa so jo pod njegovim vodstvom na Kodeljevem. S tem plovilom se je pridružil večtisočletni tradiciji plovbe po Ljubljani, ki sega že v obdobje koliščarstva. Ladja je bila dolga okoli 9 metrov, široka 1,5 metra, sprejela je lahko do 12 potnikov. Trup je bil sestavljen iz pločevine, poganjala pa so jo lopatičasta kolesa, ki so bila primerna za plovbo po plitvinah med rastlinjem.

Plovba po Ljubljani

Codelli je bil zelo pomemben tudi na področju radio tehnike. Z dr. Albinom Belarjem sta leta 1907 v Ljubljani usposobila radijsko sprejemno-oddajno postajo. Z njo si je Belar izmenjeval seizmografske in meteorološke podatke z bližnjimi postajami v regiji, in tako se je Ljubljana vključila v širšo evropsko radijsko mrežo. Med letoma 1907-10 pa je za povezavo avstrijskih bojnih ladij med seboj in s poveljstvi na obali Jadranskega morja vodil gradnjo brezžičnega telegrafskega sistema.

Sprejemnik in oddajnik, kakršne je Codelli uporabljal na Jadranu

Za te dosežke pa so izvedeli tudi Nemci, ki so želeli na podoben način povezati svoje afriške kolonije z Berlinom. Tako je v letih 1911-14 Codelli gradil v Togu močno radio-telegrafsko oddajno in sprejemno postajo. V okviru pripravljanih del je moral sredi pragozda opraviti številna gradbena dela (ozkotirna železnica, cesta, rečno vodno zajetje, kovačnica, delavnice za izdelavo cementnih blokov, manjše naselje). Postavil je železne konstrukcije treh 75 metrov in šestih 120 metrov visokih antenskih stolpov.

Džungelsko naselje

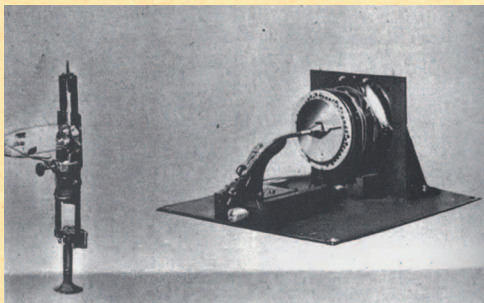

Domet radio-telegrafске postaje v Togu

Neposredno pred prvo svetovno vojno je že deloval sprejemni del radijske postaje. Avgusta 1914 pa so nemško kolonijo napadle angleške in francoske enote, tako da jo je moral Codelli po ukazu iz Berlina uničiti. S tem je propadlo njegovo življenjsko delo, ki pa kljub nedokončanosti predstavlja izreden tehnični in organizacijski dosežek svoje dobe.

Codelli pa je pionirsko deloval še na enem področju, in sicer na področju televizijskega sistema oziroma na prenosu slike na daljavo. Med letoma 1926 in 1933 se je ukvarjal z mehanskim načinom prenosa slike na daljavo, svoj izum patentiral v enajstih državah, vendar pa se je z leti izkazalo, da je njegov sistem bolj primeren za prenos statičnih slik, ne pa toliko za prenos gibljivih slik, pri katerih se je uveljavil elektronski sistem.

Sprejemnik Coddellijeve televizije

Oddajnik in nastanek slike

Izumiteljsko delo je Codellija vsestransko izčrpalo in je usodno vplivalo na njegovo gospodarstvo. Prisiljen je bil odprodajati vedno nove dele posestva. Dodatne težave mu je prineslo tudi njegovo neurejeno družinsko življenje, saj je bil trikrat poročen, tragično pa je izgubil tudi dva sinova. Po koncu druge svetovne vojne je emigriral v Švico, kjer je leta 1954 tudi umrl. Vsekakor baron Anton Codelli predstavlja enega najbolj ustvarjalnih izumiteljev, kar jih je kdaj delovalo na področju Slovenije.

Viri:

- Ko so konjske moči spodrinile konje: ob 100. obletnici prihoda prvega avtomobila v Ljubljano / Boris Brovinsky, Tehniški muzej Slovenije, Ljubljana, 1998.
- 100 let avtomobilizma na Slovenskem / Sandi Sitar, DZS, Ljubljana, 1998
- S tramovi podprto mesto / Janez Kajzer, Mihelač, Ljubljana, 1995
- Baron Anton Codelli (raziskovalna naloga) / Jure Petač, Matic Končan, Ljubljana, 2001
- Prešernov koledar 1998, Prešernova družba, Ljubljana, 1997

Baron Anton Codelli

Nadaljnje branje za najbolj radovedne:

- Togo album : 1911-1914 : fotografski viri o prvi brezžični radiotelegrafski povezavi med Afriko in Evropo, o življenju v Togu in o snemanju filma Bela boginja iz Wangore / Marko Frelih. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2007. Signatura: Slovanska knjižnica M E 3920
- Baron Anton Codelli /Sandi Sitar. Prešernov koledar 1998, str. 39-46
- Pri starodobnem avtomobilu je lahko vsaka malenkost usodna / Tadej Bratok. Ljubljana, glasilo Mestne občine Ljubljana, 1998, št. 3, str. 12-13
- Prvi motorni čoln na Ljubljani. Ilustrirani Slovenec, 1931, št. 2, str. 172
- Televizija, gledanje na daljavo : znameniti uspehi dveh naših rojakov na tem polju. Ilustrirani Slovenec, 1930, št. 19, str. 150
- Poslanci prvega kranjskega deželnega zbora po padcu absolutizma petdesetih let. Ilustrirani Slovenec, 1925, št. 37, str. 3
- Obletnica Codellijevega televizijskega patenta / Stanislav Južnič. Življenje in tehnika, nov. 2008, št. 11, str. 53-55
- Ljubljčan snema prvi igrani film v Afriki / Stanislav Južnič. Gea, april 2004, str. 60-62
- Prvi Ljubljčan z avtom in televizijo : ob 50-letnici Codellijeve smrti / Stanislav Južnič. Delo, 19. april 2004, št. 91, str. 16
- Nesrečna usoda srečnega izumitelja : baron Anton Codelli, eden največjih tehničnih izumiteljev na Slovenskem / Branko Ozvald. Delo (16. sep. 1989), št. 215, str. 25
- Afriška leta ljubljanskega barona Codellija / Zmago Šmitek. Etnolog, glasnik slovenskega etnografskega muzeja, 1994, str. 187-201